

137/9/A/2009

WYROK

z dnia 20 października 2009 r.

Sygn. akt SK 6/09*

W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Andrzej Rzepliński – przewodniczący
Zbigniew Cieślak
Mirośław Granat
Marek Mazurkiewicz – sprawozdawca
Mirośław Wyrzykowski,

protokolant: Krzysztof Zalecki,

po rozpoznaniu, z udziałem Sejmu oraz Prokuratora Generalnego i Rzecznika Praw Obywatelskich, na rozprawie w dniu 20 października 2009 r., skargi konstytucyjnej spółki „4G Polska” sp. z o.o. z siedzibą w Lubiczu o zbadanie zgodności:

art. 479²² ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.), w zakresie ograniczającym przesłanki do wznowienia postępowania w sprawach gospodarczych do upływu dwóch lat od uprawomocnienia się wyroku, przy jedynej możliwości przekroczenia tego okresu przy braku możliwości działania przez stronę lub nienależytą jej reprezentację, z art. 190 ust. 4 w związku z art. 2, art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji,

o r z e k a:

Art. 479²² ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.), w zakresie, w jakim odnosi się do skargi o wznowienie postępowania opartej na podstawie art. 401¹ kodeksu postępowania cywilnego, jest niezgodny z art. 190 ust. 4 w związku z art. 2, art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

UZASADNIENIE

I

1.1. W skardze konstytucyjnej z 19 listopada 2008 r. „4G Polska” sp. z o.o. (dalej również: spółka, skarżąca) wniosła o stwierdzenie niezgodności art. 479²² k.p.c. „w zakresie ograniczającym przesłanki do wznowienia postępowania w sprawach gospodarczych do upływu dwóch lat od uprawomocnienia się wyroku, przy jedynej możliwości przekroczenia tego okresu przy braku możliwości działania przez stronę lub jej

* Sentencja została ogłoszona dnia 28 października 2009 r. w Dz. U. Nr 179, poz. 1395.

nienależytą reprezentację, z art. 190 ust. 4 w związku z art. 2, art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji”.

Skarga konstytucyjna została wniesiona na tle następującego stanu faktycznego: Wyrokiem z 12 kwietnia 2006 r. (sygn. akt V GC 593/05) Sąd Rejonowy w Koninie, po rozpoznaniu sprawy z powództwa Stanisława Opasa – Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowo-Usługowe „VITRO” w Kole przeciwko „4GPolska” sp. z o.o., zasądził od pozwanej na rzecz powoda określoną w wyroku kwotę, zwrot kosztów procesu, a ponadto polecił pobrać od pozwanej nieuiszczone koszty sądowe. Apelacja skarżącej spółki od powyższego wyroku została odrzucona przez Sąd Okręgowy w Poznaniu postanowieniem z 30 czerwca 2006 r. (sygn. akt X Ga 122/06). Jako przyczynę odrzucenia apelacji Sąd Okręgowy w Poznaniu wskazał jej nieprawidłowe opłacenie w chwili wniesienia. Powołał się przy tym na art. 373 k.p.c. w związku z obowiązującą wówczas treścią art. 130² § 4 k.p.c. w związku z art. 130² § 3 k.p.c. obligującą sąd do odrzucenia środka zaskarżenia bez wezwania do uiszczenia opłaty także wówczas, gdy w postępowaniu w sprawach gospodarczych środek ten wniósł przedsiębiorca, który nie był reprezentowany przez adwokata lub radcę prawnego.

1.2. Wyrokiem z 26 czerwca 2008 r. (sygn. SK 20/07, OTK ZU nr 5/A/2008, poz. 86) Trybunał Konstytucyjny orzekł, że: „art. 130² § 4 zdanie pierwsze w związku z art. 130² § 3 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.), w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. Nr 167, poz. 1398, z 2006 r. Nr 126, poz. 876 oraz z 2007 r. Nr 21, poz. 123, Nr 82, poz. 560, Nr 123, poz. 849, Nr 125, poz. 873 i Nr 191, poz. 1371), w zakresie, w jakim w postępowaniu w sprawach gospodarczych przewidują, że sąd odrzuca nieopłacone środki odwoławcze lub środki zaskarżenia, wniesione przez przedsiębiorcę niereprezentowanego przez adwokata lub radcę prawnego, bez uprzedniego wezwania do uiszczenia należnej opłaty, są niezgodne z art. 45 ust. 1 i art. 78 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej”. Wyrok ten wszedł w życie 10 lipca 2008 r. (Dz. U. Nr 122, poz. 796). Opierając się na wyroku Trybunału, skarżąca 14 lipca 2008 r. wniosła, na podstawie art. 401¹ k.p.c., do Sądu Okręgowego w Poznaniu, skargę o wznowienie postępowania zakończonego postanowieniem z 30 czerwca 2006 r. Została ona odrzucona postanowieniem z 18 sierpnia 2008 r. (sygn. akt S X Ga 221/08); sąd wskazał, że w sprawie znajduje zastosowanie art. 479²² k.p.c., w świetle którego po upływie dwóch lat od uprawomocnienia się wyroku nie można żądać wznowienia postępowania. Zażalenie skarżącej spółki na to ostatnie postanowienie zostało jako niedopuszczalne odrzucone przez Sąd Okręgowy w Poznaniu postanowieniem z 8 października 2008 r.

1.3. Skarżąca spółka uczyniła przedmiotem skargi konstytucyjnej art. 479²² k.p.c., stawiając mu w wymienionym na wstępie zakresie zarzut niezgodności z art. 190 ust. 4 w związku z art. 2, art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji. Zdaniem skarżącej bezwzględne ograniczenie zawarte w art. 479²² k.p.c., dotyczące granicy dwóch lat od uprawomocnienia się wyroku jeśli chodzi o dopuszczalność złożenia skargi o wznowienie postępowania, jest sprzeczne z normą art. 190 ust. 4 Konstytucji w sytuacji, gdy strona, działając na podstawie art. 401¹ k.p.c., wykona normę określoną w art. 407 § 2 k.p.c., przekraczając jednocześnie dwuletni termin określony w art. 479²² k.p.c., co może wynikać z daty wydania orzeczenia przez Trybunał Konstytucyjny. W ocenie skarżącej zamknięcie drogi sądowej wznowienia postępowania na podstawie art. 479²² k.p.c., w sytuacji gdy podstawą wznowienia jest wyrok Trybunału Konstytucyjnego, jest niedopuszczalne w świetle normy art. 77 ust. 2 Konstytucji, ponieważ uniemożliwia

wycofanie z obrotu prawnego postanowienia naruszającego art. 45 ust. 1 Konstytucji, zapewniającego każdemu prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Zdaniem spółki art. 479²² k.p.c. budzi wątpliwości również z uwagi na zasadę równości podmiotów wobec prawa (art. 32 ust. 1 Konstytucji), gdyż „stan, w którym jedni będą mogli wnieść skargę o wznowienie, gdyż zmieścili się w terminie dwóch lat określonych rygorem art. 479²² k.p.c., a inni bez własnej winy, wykonując normy określone w art. 401¹ k.p.c. w związku z art. 407 § 2 k.p.c., nie zmieścili się w terminie, narusza zasadę równości wobec prawa”. Ponadto kwestionowana regulacja narusza art. 2 Konstytucji (zasady pewności prawa i zaufania do państwa i tworzonego przez nie prawa), ponieważ – według skarżącej – nieprecyzyjnie podaje moment, od którego należy liczyć bieg dwuletniego terminu wniesienia skargi o wznowienie postępowania.

2. Trybunał Konstytucyjny, rozpoznając wniosek spółki „4G Polska” o wstrzymanie, na podstawie art. 50 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, ze zm.; dalej: ustawa o TK), wykonania wyroku z 12 kwietnia 2006 r. Sądu Rejonowego w Koninie V Wydział Gospodarczy (sygn. akt V GC 593/05), postanowieniem z 26 marca 2009 r. nie uwzględnił wniosku. Trybunał uznał, że skarżąca spółka nie podniosła żadnych argumentów, które wniosek uprawdopodobniłyby co do ryzyka spowodowania skutków nieodwracalnych bądź wiążących się dla niej z dużym uszczerbkiem. Dodatkowym argumentem przeciwko wnioskowi skarżącej spółki był fakt, że prawomocny wyrok, którego wykonanie miałoby zostać wstrzymane, zapadł 3 lata wcześniej i domniemywać należało, wobec braku argumentów przeciwnych, że do tej pory nie wywołał skutków, o których stanowi art. 50 ust. 1 ustawy o TK.

3. Pismem z 2 kwietnia 2009 r. przewodniczący składu orzekającego Trybunału w niniejszej sprawie zwrócił się do Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego „o udzielenie informacji, jak prezentuje się praktyka stosowania przez Sąd Najwyższy i sądy powszechne zaskarżonego przepisu, w szczególności w zbiegu z uprawnieniem strony do wznowienia postępowania po wyroku Trybunału Konstytucyjnego, na podstawie art. 401¹ k.p.c., oraz czy można stwierdzić w tym zakresie istnienie stałej, powtarzalnej i powszechnej wykładni”.

W odpowiedzi z 21 kwietnia 2009 r., działając z upoważnienia Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, Biuro Studiów i Analiz poinformowało, że Sąd Najwyższy w postanowieniu z 20 maja 2005 r., sygn. akt III CZ 10/05 (niepubl.), zajął stanowisko, że art. 401¹ § 2 (obecny art. 407 § 2) k.p.c. ma zastosowanie także w postępowaniu w sprawach gospodarczych i wyłącza stosowanie art. 479²² k.p.c., co oznacza, że wznowienia postępowania można żądać także po upływie dwóch lat od uprawomocnienia się wyroku, gdyż przepis dotyczący skargi o wznowienie opartej na podstawie orzeczenia TK „ma znaczenie ogólne i stosuje się go niezależnie od rodzaju sprawy [...]. Celem takiego postępowania jest bowiem uzyskanie orzeczenia, które nie byłoby oparte na przepisie uznanym następnie przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z Konstytucją”. Postanowienie to było jedynym, w którym Sąd Najwyższy zajął wyraźne stanowisko w sprawie stosowania art. 479²² k.p.c. w świetle problematyki sanacji konstytucyjności.

4. 6 kwietnia 2009 r. Rzecznik Praw Obywatelskich (dalej: Rzecznik) zgłosił swój udział w postępowaniu i wniósł o stwierdzenie, że kwestionowany przepis jest niekonstytucyjny.

W ocenie Rzecznika uzasadniony jest sformułowany w skardze konstytucyjnej zarzut, że art. 479²² k.p.c. w obecnym kształcie nie zapewnia efektywnej implementacji na poziomie ustawowym art. 190 ust. 4 Konstytucji. Pozbawia bowiem stronę postępowania sądowego w sprawie gospodarczej przyznanego z mocy art. 190 ust. 4 Konstytucji prawa do żądania przywrócenia konstytucyjności w następstwie stwierdzenia przez Trybunał Konstytucyjny niekonstytucyjności podstawy prawnej prawomocnego orzeczenia. Potrzeba stabilizacji obrotu gospodarczego, która legła u podstaw wprowadzenia krótkiego, bo dwuletniego terminu wznowienia postępowania w sprawach gospodarczych, nie może – według Rzecznika – niweczyć przysługującego jednostce prawa podmiotowego wyrażonego w art. 190 ust. 4 Konstytucji.

Rzecznik zwrócił uwagę, że ograniczenie czasowe zawarte w art. 479²² k.p.c. dotyczące możliwości wznowienia postępowania w sprawach gospodarczych może w istocie podważać sens skargi konstytucyjnej w tego typu sprawach. Podkreślił, że istnieje duże prawdopodobieństwo, że podmiot wnoszący skargę konstytucyjną w sprawie gospodarczej, nawet wówczas gdy uzyska pozytywne dla siebie rozstrzygnięcie Trybunału Konstytucyjnego, może z przyczyn od siebie niezależnych (czas trwania postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym) utracić prawo do żądania wznowienia postępowania, a zatem również prawo do sądu. Stawia go to w sytuacji nierównej z innymi potencjalnymi uczestnikami obrotu (niebędącymi podmiotami gospodarczymi), a także odbiera ochronę wynikającą z zasady pewności prawa i zasadą ochrony zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa.

5. Pismem z 26 czerwca 2009 r. Marszałek Sejmu zajął w imieniu Sejmu stanowisko, że art. 479²² k.p.c., w zakresie, w jakim jest stosowany, gdy skarga o wznowienie postępowania została oparta na podstawie wznowieniowej określonej w art. 401¹ k.p.c., jest niezgodny z art. 190 ust. 4 w związku z art. 2, art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji.

Przywołując orzecznictwo Trybunału oraz literaturę przedmiotu, Marszałek Sejmu wyraził opinię o poszczególnych wzorcach kontroli w niniejszej sprawie. Podkreślił, że w sytuacji, gdy podstawą wznowienia jest wyrok Trybunału Konstytucyjnego, należy uwzględnić dodatkowe okoliczności, które nakazują odmiennie niż w warunkach „zwykłego” wznowienia rozstrzygnąć konflikt konkurencyjnych względem siebie wartości konstytucyjnych. W takiej sytuacji pierwszeństwo powinny uzyskać gwarancje wynikające z publicznego prawa podmiotowego do sanacji postępowania opartego na niekonstytucyjnym przepisie oraz z prawa do sądu (w aspekcie formalnym i materialnym). Niedopuszczalne jest bowiem, zdaniem Marszałka, by mająca implementować normę konstytucyjną regulacja ustawowa *de facto* ograniczała jej oddziaływanie, a wprowadzenie w ustawie prekluzyjnego terminu wznowienia postępowania może w praktyce nawet znieść możliwość realizacji konstytucyjnego prawa podmiotowego. Ze względu na takie wartości jak pewność i przewidywalność prawa prawo podmiotowe do wznowienia postępowania, o którym mowa w art. 190 ust. 4 Konstytucji, powinno zostać *explicite* zapisane w ustawie, co uzasadnia uznanie obecnego rozwiązania za niekonstytucyjne. Zdaniem Marszałka Sejmu artykuł 479²² k.p.c. został pomyślany jako regulacja szczególna względem ogólnych przepisów kodeksu postępowania cywilnego o wznowianiu postępowań (m.in. art. 407 i art. 408); taka technika legislacyjna zwykle wymaga interwencji ustawodawcy. *De lege lata* ustawodawca wprost wskazuje, które z instytucji wznowieniowych w procedurze cywilnej podlegają modyfikacji, w warunkach, gdy podstawą wznowienia jest wyrok Trybunału (np. art. 407 § 2, art. 416 § 2 k.p.c.).

6. Pismem z 5 października 2009 r. stanowisko w sprawie zajął Prokurator Generalny i wniósł o orzeczenie, że „art. 479²² k.p.c. w zakresie, w jakim uniemożliwia wznowienie postępowania po upływie dwóch lat od uprawomocnienia się orzeczenia w wypadku, gdy Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności aktu normatywnego z Konstytucją, na podstawie którego zostało wydane orzeczenie, jest niezgodny z art. 190 ust. 4 w związku z art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji”. W pozostałym zakresie wniósł o umorzenie postępowania ze względu na niedopuszczalność wydania orzeczenia.

Uzasadniając stanowisko, Prokurator Generalny stwierdził, że zaskarżony przepis ma charakter szczególny w stosunku do art. 408 k.p.c., ustalającego ogólny termin do wznowienia postępowania. Podkreślił, że w doktrynie i orzecznictwie nie rozważano szerzej kwestii zakresu stosowania (i wzajemnego związku) art. 408 k.p.c. i art. 479²² k.p.c., co uprawnia stanowisko, że zagadnienie to nie rodziło wątpliwości interpretacyjnych. Prokonstytucyjna wykładnia kwestionowanego art. 479²² k.p.c., jaka została dokonana w przedstawionych wyżej orzeczeniach Sądu Najwyższego, nie pozwala jednak, zdaniem Prokuratora Generalnego, na stwierdzenie, że istnieje w tym zakresie utrwalona i stabilna linia orzecznicza, a zatem kontrola konstytucyjności kwestionowanego przepisu w treści, jaką nadano mu w kwestionowanym rozstrzygnięciu Sądu Apelacyjnego w Poznaniu, jest zasadna.

Prawo do wznowienia postępowania po wyroku Trybunału, na podstawie art. 190 ust. 4 Konstytucji, ma prymat nad zasadą pewności i bezpieczeństwa prawnego, zaś ograniczenia możliwości weryfikacji takiego rozstrzygnięcia mogą mieć charakter wyjątkowy i są dopuszczalne, gdy znajdują uzasadnienie w innych zasadach i wartościach konstytucyjnych. Ograniczenie zawarte w art. 479²² k.p.c. takiego uzasadnienia, zdaniem Prokuratora Generalnego, nie zawiera, co uzasadnia uznanie niezgodności z art. 190 ust. 4 Konstytucji i w konsekwencji determinuje uznanie jego niezgodności z art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji.

Również stwierdzenie niezgodności z art. 32 ust. 1 Konstytucji jest, zdaniem Prokuratora Generalnego, pochodną niezgodności z art. 190 ust. 4 Konstytucji, gdyż zaskarżona regulacja wprowadza nieuzasadnione zróżnicowanie podmiotów, których cechą relewantną jest naruszenie ich praw przez normę uznaną następnie za niekonstytucyjną. Zróżnicowanie to, oparte jest bowiem tylko na upływie czasu, który upłynął między zapadłym w ich sprawie ostatecznym rozstrzygnięciem a wyrokiem Trybunału.

Zdaniem Prokuratora Generalnego zarzut naruszenia art. 2 Konstytucji, jako nieznajdujący oparcia w argumentacji skargi, powinien zostać uznany za niedopuszczalny i postępowanie w tym zakresie winno być umorzone.

II

Na rozprawę 20 października 2009 r. stawili się umocowani przedstawiciele Sejmu, Prokuratora Generalnego i Rzecznika Praw Obywatelskich. Ponieważ, mimo prawidłowego powiadomienia o rozprawie, nie był obecny przedstawiciel, ani pełnomocnik skarżącej spółki to skargę konstytucyjną zreferował sędzia sprawozdawca.

Trybunał, po uzyskaniu od uczestników postępowania odpowiedzi na pytania, uznał sprawę za dostatecznie wyjaśnioną i zamknął rozprawę.

III

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. Zgodnie z art. 479²² ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.; dalej k.p.c.): „Po upływie dwóch lat od uprawomocnienia się wyroku nie można żądać wznowienia postępowania, chyba że strona była pozbawiona możliwości działania lub nie była należycie reprezentowana”.

Zakwestionowany przepis ma zastosowanie w sprawach dotyczących stosunków cywilnych między przedsiębiorcami, w zakresie prowadzonej przez nich działalności gospodarczej (sprawy gospodarcze). Jego istotą jest skrócenie podstawowego, na gruncie procedury cywilnej, pięcioletniego terminu wznowienia postępowania, określonego w art. 408 k.p.c., do dwóch lat.

Zaskarżony art. 479²² k.p.c. wprowadza termin wnoszenia skargi o wznowienie postępowania. Ustawodawca przyjął w ten sposób, że trzymiesięczny termin wniesienia skargi (art. 407 k.p.c.) dotyczy dopuszczalności żądania wznowienia postępowania, w wypadku istnienia podstawy wznowienia i świadomości strony co do istnienia tej podstawy, natomiast art. 408 k.p.c., a także stanowiący w stosunku do niego *lex specialis* art. 479²² k.p.c. wskazują dodatkowe przesłanki, to znaczy okresy, w którym możliwe jest wznowienie postępowania *per se*. Skrócenie terminu wznowienia postępowania w sprawach gospodarczych jest uzasadniane specyfiką materii poddanej rozstrzygnięciom sądów. W piśmiennictwie zwraca się uwagę, że: „Szybkość uzyskania stabilnego charakteru stosunku zachodzącego między stronami postępowania stanowi decydującą przyczynę wprowadzenia przez ustawodawcę art. 479²², który w znacznym stopniu modyfikuje postanowienia art. 408, stanowiącego, iż po upływie pięciu lat od uprawomocnienia się wyroku nie można żądać wznowienia [...]. Artykuł 479²² skraca ten okres do dwóch lat z zachowaniem tych samych wyjątków. W pozostałym zakresie w omawianym postępowaniu odrębnym mają zastosowanie art. 399-416 k.p.c. regulujące kwestie dotyczące wznowienia postępowania” (K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, Warszawa 2008, s. 820-821; zob. też J. Brol [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do artykułów 1-505¹*, red. K. Piasecki, t. 1, Warszawa 2006, s. 1810-1812). Zdaniem J. Broła: „Motywem wprowadzenia tego terminu [z art. 479²² k.p.c.] była konieczność ochrony prawomocnych orzeczeń co do istoty sprawy od dalszego zaskarżania i stwierdzony doświadczalnie fakt, że po upływie tak długiego czasu stosunki z reguły zmieniają się tak dalece, że trudno spodziewać się praktycznego skutku wznowienia” (J. Brol, *ibidem*, s. 1812).

Termin zawarty w art. 479²² k.p.c. ma charakter materialny, jego upływ uniemożliwia wznowienie postępowania, z wyjątkiem zajścia jednej z dwóch opisanych w nim sytuacji: strona była pozbawiona możliwości działania albo strona nie była należycie reprezentowana (analogiczna konstrukcja została zastosowana w art. 408 k.p.c.). W sprawie dotyczącej skargi o wznowienie postępowania, wniesionej po dwóch latach od uprawomocnienia się wyroku, nie ma również możliwości przywrócenia terminu wniesienia skargi według zasad określonych w art. 168 i n. k.p.c.; termin przewidziany w art. 479²² k.p.c. biegnie przy tym niezależnie od terminu przewidzianego w art. 407 k.p.c. (por. – mające odpowiednie zastosowanie do art. 479²² – uwagi sformułowane na gruncie art. 408 k.p.c. w postanowieniu SN z 14 kwietnia 1999 r., sygn. akt II UKN 179/99; a także: M. Jędrzejewska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Ereciński, Warszawa 2006, s. 292; J. Brol, *op.cit.*, s. 1811; K. Flaga-Gieruszyńska, *op. cit.*, s. 704). Praktycznie upływ terminu wznowienia postępowania określonego w art. 479²² k.p.c. uniemożliwia nie tylko wniesienie skargi o wznowienie, ale także a *casu ad casum* może powodować skrócenie terminów określonych w art. 407 k.p.c., w tym terminu wskazanego w § 2 tego przepisu (jeśli podstawą wznowienia jest wyrok Trybunału

Konstytucyjnego o niezgodności przepisu). Charakter dwuletniego terminu powoduje, że zaskarżony przepis wyłącza więc możliwość wniesienia skargi o wznowienie postępowania również wówczas, gdy podstawa wznowienia zmaterializowała się dopiero po upływie tego terminu. Będzie to miało miejsce we wskazanej w niniejszej sprawie sytuacji, gdy wyrok Trybunału Konstytucyjnego zapadnie ponad dwa lata po uprawomocnieniu się orzeczenia sądu ukształtowanego na podstawie normy derogowanej następnie przez Trybunał. W takiej sytuacji art. 479²² k.p.c. *de facto* pozbawia stronę prawa do wznowienia postępowania.

2. Wznowienie postępowania, na co również w pierwszej kolejności zwraca uwagę skarżąca, jest prawem wynikającym z art. 190 ust. 4 Konstytucji, w konsekwencji stwierdzenia przez Trybunał Konstytucyjny niezgodności z Konstytucją, umową międzynarodową lub ustawą aktu normatywnego, na podstawie którego zostało wydane m.in. prawomocne orzeczenie sądowe. Jego realizacja następuje w formie określonej w przepisach ustawowych właściwych dla danego postępowania, w tym wypadku cywilnego.

W świetle utrwalonego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego (zob. wyrok z 9 czerwca 2003 r., sygn. SK 5/03, OTK ZU nr 6/A/2003, poz. 50; postanowienie sygnalizacyjne z 2 marca 2004 r., sygn. S 1/04, OTK ZU nr 3/A/2004, poz. 24; wyrok z 27 października 2004 r., sygn. SK 1/04, OTK ZU nr 9/A/2004, poz. 96) art. 190 ust. 4 Konstytucji stanowi o prawie jednostki do przywrócenia stanu konstytucyjności po stwierdzeniu przez Trybunał Konstytucyjny niekonstytucyjności prawnej podstawy orzeczenia. W wyroku z 27 października 2004 r. (sygn. SK 1/04) Trybunał Konstytucyjny zwrócił uwagę, że „art. 190 ust. 4 Konstytucji, przyznając jednostce prawo podmiotowe do rozstrzygnięcia sprawy w następstwie utraty mocy przez zdyskwalifikowaną normę prawną, nie deklaruje utraty skuteczności prawnej *ex lege* niekonstytucyjnych aktów stosowania prawa. W zgodzie z zasadą pewności prawa i zasadą ochrony zaufania (art. 2 Konstytucji) nakazuje wznowienie prawomocnie (ostatecznie) zakończonych postępowań. Przepis ten odsyła do ustaw zwykłych, nakazując regulację trybu wspomnianej sanacji oraz determinując cel »wznowienia«. Osiągnięcie konstytucyjnego – określonego konstytucyjnie – celu pozostawione jest więc ustawodawcy zwykłemu i sądom orzekającym na podstawie procedur ukształtowanych w ustawach zwykłych”.

Zagwarantowane w art. 190 ust. 4 Konstytucji prawo wznowienia postępowania ma szczególny charakter prawny i nie może być utożsamiane – zwłaszcza jeżeli chodzi o jego cel – z instytucjami poszczególnych gałęzi prawa. Jak wyjaśnił Trybunał Konstytucyjny: „odmienny charakter ma sanacja konstytucyjności na skutek »wznowienia« wymaganego przez art. 190 ust. 4 Konstytucji i realizowanego wobec wyroków na podstawie wznowienia przewidzianego w art. 401¹ k.p.c. Tu bowiem poprzednie postępowanie było prowadzone prawidłowo tak z punktu widzenia wymagań prawa, jak i ustaleń faktycznych. O potrzebie sanacji w trybie wznowienia postępowania decyduje natomiast konstytucyjny nakaz (art. 190 ust. 4 Konstytucji, skonkretyzowany w wyroku Trybunału Konstytucyjnego stwierdzającym niekonstytucyjność prawnej podstawy wznowianego orzeczenia) retroaktywnego zastosowania do rozstrzygnięcia sprawy innego prawa, niż to, które posłużyło do niego w rzeczywistości. *Ratio* wznowienia przewidzianego w art. 401¹ k.p.c. jest więc zupełnie odmienna, niż *ratio* innych wypadków wznowienia postępowania w k.p.c.” (wyrok z 2 marca 2004 r., sygn. SK 53/03).

Publiczne prawo podmiotowe wynikające z art. 190 ust. 4 Konstytucji jest ściśle powiązane z gwarancjami wynikającymi z konstytucyjnego prawa do sądu (art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji). W orzecznictwie Trybunału ugruntowało się stanowisko, że możliwość skutecznego (efektywnego) wznowienia postępowania, z uwagi na „derogację

trybunalską”, stanowi komponent prawa do sądu, zwłaszcza w aspekcie możliwości wszczęcia procedury sanacyjnej i jej rzetelnego ukształtowania. W szczególności sposób Trybunał odnosił się przy tym do postępowań, które zostały zainicjowane skargą konstytucyjną, uznając, że art. 190 ust. 4 Konstytucji „musi być traktowany jako gwarancja rzetelności mechanizmu ochronnego skargi konstytucyjnej” (art. 79 Konstytucji).

Celem ustawowej procedury, realizującej normę art. 190 ust. 4 Konstytucji, musi być więc realne zagwarantowanie skutku w postaci uprawnienia do ponownego rozstrzygnięcia sprawy w nowym stanie prawnym, ustalonym orzeczeniem sądu konstytucyjnego. Swoboda ustawodawcy ukształtowania implementujących to uprawnienie przepisów jest w tym wypadku zawężona, a jej granice wyznacza okoliczność, że „wzruszalność” aktów stosowania prawa została przesądzona już na gruncie samej Konstytucji; ustawa zwykła ma określić jedynie „zasady i tryb” wznawiania postępowania. To Konstytucja przesądza o samym fakcie sanacji indywidualnych stosunków prawnych, wyznaczając cel „wznowienia” w trybie procedur ukształtowanych w ustawach.

Trybunał podkreśla, że ograniczenia art. 190 ust. 4 Konstytucji są dopuszczalne wówczas, gdy uzasadnia to dyspozycja konkretnego przepisu Konstytucji, który wyłącza wznawianie postępowania jako sprzeczne z konstytucyjną istotą danej instytucji prawnej (odnosi się to np. do niedopuszczalności wznawiania od wyroku orzekającego unieważnienie małżeństwa lub rozwód albo ustalającego nieistnienie małżeństwa, jeżeli choćby jedna ze stron zawarła po jego uprawomocnieniu się nowy związek małżeński – art. 18 Konstytucji). W kilku wypadkach Trybunał Konstytucyjny, kierując się innymi podlegającymi ochronie wartościami konstytucyjnymi, zadecydował o odjęciu prawa do wznawiania postępowania (art. 190 ust. 4 Konstytucji). Miał jednak wówczas na względzie potrzebę zapobieżenia niekorzystnym dla porządku konstytucyjnego skutkom wejścia w życie swego wyroku (por. wyrok z 24 października 2007 r. sygn. SK 7/06 dotyczący sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez asesorów sądowych, OTK ZU nr 9/A/2007, poz. 108, czy też wyrok z 31 stycznia 2001 r., sygn. P 4/99 dotyczący dziedziczenia gospodarstw rolnych, OTK ZU nr 1/2001, poz. 5). Odjęcie prawa do wznawienia w celu wyeliminowania negatywnych dla porządku konstytucyjnego skutków wyroku stanowiło czynność incydentalną motywowaną okolicznościami sprawy, wynikającą z ważenia zbiegających się wartości konstytucyjnych..

Biuro Studiów i Analiz Sądu Najwyższego, w odpowiedzi na pytanie o sposób stosowania przepisu kwestionowanego w niniejszej sprawie, poinformowało pismem z 21 kwietnia 2009 r., że bezpośrednio do problemu, którego dotyczy skarga konstytucyjna, odnosi się postanowienie SN z 20 maja 2005 r., sygn. akt III CZ 10/05 (niepubl.). Sąd Najwyższy zajął w nim stanowisko, że art. 401¹ § 2 (ob. art. 407 § 2) k.p.c. ma zastosowanie także w postępowaniu w sprawach gospodarczych i wyłącza stosowanie art. 479²² k.p.c., co oznacza, że wznowienia postępowania można żądać także po upływie dwóch lat od uprawomocnienia się wyroku. Na uzasadnienie tej tezy Biuro Studiów i Analiz podniosło, że „przepis dotyczący skargi o wznowienie opartej na podstawie orzeczenia TK: ma znaczenie ogólne i stosuje się go niezależnie od rodzaju sprawy [...]. Celem takiego postępowania jest bowiem uzyskanie orzeczenia, które nie byłoby oparte na przepisie uznanym następnie przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z Konstytucją. Argumentacja Sądu Najwyższego idzie zatem w kierunku zbieżnym z poglądem Trybunału o konieczności zapewnienia *effet utile* regulacji konstytucyjnej (m.in. w wyrokach: SK 53/03, SK 1/04 oraz SK 19/05)”.

Ocena zaskarżonego art. 479²² k.p.c. dotyczy całego mechanizmu prawnego, który *pro futuro* wyznaczył standard sanacyjny w procedurze cywilnej. Należy w związku z tym

podzielić stanowisko uczestników postępowania, wsparte wykładnią Sądu Najwyższego w powołanym postanowieniu, że art. 479²² k.p.c. w obecnym kształcie nie zapewnia efektywnej implementacji art. 190 ust. 4 Konstytucji na poziomie ustawowym. Pozbawia on bowiem stronę postępowania sądowego w sprawie gospodarczej przyznanego z mocy art. 190 ust. 4 Konstytucji prawa do żądania przywrócenia konstytucyjności w następstwie stwierdzenia przez Trybunał Konstytucyjny niekonstytucyjności podstawy prawnej prawomocnego orzeczenia. Potrzeba stabilizacji obrotu gospodarczego, która legła u podstaw wprowadzenia krótkiego, bo dwuletniego terminu wznowienia postępowania w sprawach gospodarczych, nie może bowiem niweczyć prawa wyrażonego w art. 190 ust. 4 Konstytucji.

Trybunał Konstytucyjny stwierdza, że art. 479²² k.p.c., w zakresie, w jakim odnosi się do skargi o wznowienie postępowania opartej na podstawie art. 401¹ k.p.c., jest niezgodny z art. 190 ust. 4 Konstytucji.

3. Zakresowa niekonstytucyjność art. 479²² k.p.c. pozostaje także w ścisłym związku z prawem do sądu wyrażonym w art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji, według którego ustawa nie może zamykać nikomu drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności i praw. Kwestionowany przepis wyłącza bowiem możliwość realizacji praw podmiotowych wskazanych w tych przepisach konstytucyjnych, a zatem również sanacji postępowań sądowych zakończonych prawomocnym orzeczeniem wydanym na podstawie niekonstytucyjnej normy prawnej. Ponieważ z art. 190 ust. 4 Konstytucji wynika konstytucyjne prawo do wznowienia postępowania, ograniczenie tego prawa przez ustawodawcę zwykłego dwuletnim terminem wynikającym z art. 479²² k.p.c. w istocie w licznych wypadkach zamyka drogę sądową dochodzenia naruszonych wolności i praw.

4. Skarżąca zakwestionowała zgodność art. 479²² k.p.c. z art. 190 ust. 4 Konstytucji również w związku z zasadami: równości wobec prawa (art. 32 ust. 1 Konstytucji) oraz zaufania do państwa i prawa oraz prawidłowej legislacji (art. 2 Konstytucji).

Trybunał Konstytucyjny stwierdza, że zarzut naruszenia art. 2 Konstytucji potraktować można li tylko jako uzasadnione zastrzeżenie do zastosowania przez ustawodawcę wadliwej techniki legislacyjnej. W ten sposób ustawodawca pozbawił potencjalnych adresatów art. 479²² k.p.c. konstytucyjnego prawa podmiotowego. Została bowiem stworzona regulacja, z której nigdy nie będą mogli skorzystać (pozór istnienia prawa). Stanowi to właśnie naruszenie zasad prawidłowej legislacji (por. wyrok Trybunału z 9 czerwca 2003 r., sygn. SK 5/03).

5. Analiza kwestionowanego art. 479²² k.p.c. przez pryzmat art. 32 Konstytucji prowadzi do konkluzji, że – jak słusznie dowodzi skarżąca – w przepisie tym zostały inaczej potraktowane osoby, które „dysponując” rozstrzygnięciem Trybunału o niekonstytucyjności przepisu, złożyły skargę o wznowienie postępowania w terminie dwóch lat od uprawomocnienia się wyroku, niż osoby, które – ze względu na spłot niezależnych od nich okoliczności – uchybiły temu terminowi.

Trybunał wskazywał już w swych orzeczeniach, że wszystkie podmioty, wobec których zapadły prawomocne wyroki oparte na akcie normatywnym, który został uznany za niekonstytucyjny, powinny zasadniczo dysponować prawem wznowienia postępowania. W tym sensie wprowadzone przez ustawodawcę zróżnicowanie i w efekcie odebranie prawa do wznowienia postępowania – w rozpatrywanej sprawie po upływie dwóch lat od uprawomocnienia się wyroku – ma charakter arbitralny i przypadkowy (por. wyroki: z 27 października 2004 r., sygn. SK 1/04, z 9 czerwca 2003 r., sygn. SK 5/03). Nie przemawiają

za nim istotne konstytucyjne racje. Oznacza to, że art. 479²² k.p.c. jest niezgodny także z art. 32 ust. 1 Konstytucji.

W tym stanie rzeczy Trybunał Konstytucyjny orzekł jak w sentencji.